

Jordskifterettens saklige kompetanse i grensegangssaker

Øyvind Ravna

Vitenskapelig bedømt (refereed) artikkel

Øyvind Ravna: The subject-matter jurisdiction of land consolidation court in proceedings to determine boundaries.

KART OG PLAN, Vol. 67, pp. 211–231. P.O.B. 5003, NO-1432 Ås. ISSN 0047-3278

Proceedings to determine property or easement boundaries can be brought before the land consolidation court according to the Land Consolidation Act, Article 88. A procedural requirement for bringing a proceeding before the court is that the boundaries are unclear, factually or legally, but not necessarily disputed. This article examines the general terms for bringing about proceedings to determine or delineate property, including who can bring a proceeding before the court and the extent of the subject-matter jurisdiction of the court. For instance, under which conditions might the court handle proprietary rights? The principle of party disposes and questions of *lis pendens* are also examined. The aim of the article is to elucidate the subject-matter jurisdiction of the land consolidation court in proceedings to determine boundaries.

Key words: Delineation of boundaries. Proceedings to determine boundaries. Procedural requirements. Subject-matter jurisdiction. Principle of party disposes. *Lis pendens*.

Øyvind Ravna. Research fellow, Faculty of Law, University of Tromsø and Head of the Land Consolidation Court in Finnmark (on leave), NO-9037 Tromsø. E-mail: Oyvind.Ravna@jus.uit.no

1 Problemstillinger og avgrensninger

Hovedvilkåret for jordskifte er at eiendommer er vanskelige å utnytte på tjenlig måte «etter tid og tilhøve», jf. jskl. § 1 første ledd. I dette ligger det at jordskifte skal gjøre eiendommene mer tjenlige med de virkemidlene som er stilt til rådighet i jskl. § 2 første ledd. Jordskifteprosessen skiller seg således fra sivilprosessen, hvor partene må ha rettslig interesse av å få avgjort at «et rettsforhold eller en rettighet er til», jf. tvml. § 54.¹ Sagt med ordene til Torgeir Austenå ligger kravet til rettslig interesse i jordskiftesaker nettopp «i ei vurdering av om eiedomstilhøva er lite tenlege, og at dette kan rettast ved å sette i verk det tiltak § 2 gjev heimel til».²

I grensegangssak er det ikke noe vilkår at eiendommene er utjenlige. Grensegangssak kan gå ut på å klarlegge eiendomsgrenser og grenser for alltidvarende bruksretter, jf. jskl.

§ 88 første ledd. I dette ligger det et hovedvilkår om at grensene må være *uklare*. Dette kan grunne i både faktisk og rettslig uvisse. I det følgende vil vilkårene for å kreve grensegang bli belyst. Formålet med artikkelen er således å gi en fremstilling av jordskifterettens saklige kompetanse i grensegangssaker.

Man kan ikke beskrive jordskifterettens kompetanse i grensegangssaker uten samtidig å gå inn på jordskifterettens kompetanse til å avgjøre rettsvister. Både kompetansen til å avgjøre rettsvister og til å holde grensegang har endret seg over tid, hvor dagens regler lang på veg kan sies å bygge på erfaring fra tidligere lovgivning og praksis. Fremstillingen vil derfor også måtte omfatte *utviklingen* av jordskifterettens kompetanse på disse områdene, som må sies å ha vært betydelig. I den sammenheng kan det påpekes at jordskiftelovgivningen nærmest fremstår

1. Lov 13. august 1915 nr. 6 om rettergangsmåten i tvistemål (tvml.). Når Lov 17. juni 2005 nr. 90 om meklings og rettergang i sivile tvister (tvisteloven) trår i kraft 1. jan. 2008, vil ordlyden være «reelt behov» for å få et «rettskrav avgjort», jf. tvisteloven § 1-3, uten at dette er ment å være noe realitetsendring, se Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) s. 363–364. Slik også Jens Edvin A. Skoghøy, «Ny norsk sivilprosess – tvisteloven av 2005» i *Jussens venter*, 2006 s. 269–330 på s. 281.
2. Torgeir Austenå, «Partsinteresse – rettslig interesse» i *Kart og Plan*, 2000 s. 198–199.

som en kontinuerlig endringsprosess, også etter at lov 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a. (jskl.) ble vedtatt. Det kan derfor være vanskelig å frambringe en utfyllende fremstilling av jordskifterettens kompetanse i grensegangssaker.

En grensegangssak fordrer ikke forliksrådsbehandling eller utenrettslig mekling,³ slik det som utgangspunkt kreves for et rettskrav reist for de alminnelige domstolene, jf. tvml. § 272, videreført i tvisteloven § 6-2 annet ledd. Derimot har det helt siden utskiftningsloven av 1857 trådte i kraft, vært en forutsetning at forliksforhandlinger skal være forsøkt for jordskifteretten før den har adgang til å avsi kjennelse eller dom i tvister. Regelen er i dag gitt i jskl. § 17 femte ledd.⁴ Hvilke krav som settes til slik mekling, kunne vært gjenstand for belysning. Rammene for denne artikkelen gjør imidlertid at jeg ikke har funnet plass til å gå inn på dette.⁵

Jordskifteretten fatter i hovedsak sine materielle avgjørelser gjennom dom eller vedtak. Fremstillingen er også avgrenset fra å omhandle hvilke avgjørelsesformer som skal nyttes.⁶

2 Utviklingen av jordskifterettens kompetanse

2.1 Utskiftningsloven av 1857

Det har alltid vært en viktig oppgave for jordskifterettene, eller utskiftningsrettene, som det het tidligere, å fastsette eiendomsgrenser. Det som derimot har endret seg betydelig, er den saklige kompetanse til å fastsette slike grenser der disse har vært omtvistet, eller hvor disse ikke har vært en del av

en jordskiftesak.

Privat utskifting i minnelighet var utgangspunktet etter vår eldste utskiftningslov fra 1821.⁷ Førte ikke det fram, hørte utskiftingen i følge § 8, inn under sorenskriveren.⁸ Tvister som kom opp mellom partene i skiftet, måtte likevel avgjøres av de alminnelige domstolene etter vanlig rettergangsregler. I 1854 ble det nedsatt en komité for å forberede en ny utskiftningslov, bl.a. i erkjennelse av at man ikke hadde fått den fremgang i utskiftingene som forutsatt etter at 1821-loven. Lovkomiteen som forberede ny lov foreslo at utskiftningen ikke lenger skulle være rettslige forretning styrt av sorenskriveren, men at staten skulle ansatte og lønne egne fagkyndige funksjonærer som skulle lede utskiftningsforetningene.⁹ Forslaget ble vedtatt gjennom utskiftningsloven av 1857, som ble satt i kraft 1. januar 1859.¹⁰ Da funksjonærene som skulle bekle de nye stillingene ble rekruttert og tilleggsutdannet i Sverige, ble agronomisk og kartfaglig kunnskap vektlagt, mens behovet for rettskyndighet ble nedtonet.

Kompetansen til å avgjøre retts tvister ble som følge av lovens vekt på landbrukskyndighet, begrenset. Grensetvist *med naboer til skiftefeltet* burde forlikes i minnelighet. Kom man ikke fram til minnelig løsning, fikk loddeieren som var part i tvisten en frist på inntil seks måneder til å ordne forholdet til naboen, eventuelt til å ta ut stevning og forfølge saken ved de alminnelige domstoler. Unnløt loddeieren å gjøre det, var det opp til rekvirenten av utskiftningen å forfølge saken inntil endelig avgjørelse var avsagt.¹¹ Man kan merke seg at Brandt påpekte nettopp utsettelse av «det dømmende Element»

3. Det må dog nevnes at det i Ot.prp. nr. 78 (2004–2005) s. 37–38 ble det foreslått forsøksordninger med retts- og arealmekling, noe som ledet til at ny jskl. § 89 b ble vedtatt gjennom lov 12. mai 2006 nr. 15 om endringer i jordskifteloven mv.

4. Jf. tvisteloven kap. 8 I som vil bli gjort gjeldende i jordskifteprosessen.

5. Her kan det vises til Jørn Rognes og Per Kåre Sky, «Mekling i domstolene, særlig i jordskifteretten» i *Lov og rett*, 2000 s. 101–112.

6. Her kan det vises til Øyvind Ravna, «Avgjørelsesformer i jordskifteprosessen – med vekt på lovrevisjonen av 1998 og noen utilsiktede virkninger» i *Kart og Plan*, 2005 s. 87–97

7. Lov 17de August 1821 angaaende Jord og Skovs Udskiftning av Fællesskab (1821-loven), se § 7.

8. Se også Olav Lid, «Grensegangssaker for jordskifterett», prøveforelesning for den juridiske doktorgrad, i *Norsk Tidsskrift for Jordskifte og Landmåling 1961*, 351–376 på s. 353.

9. Se Paul Borgedal, «Jordeiendommenes historie i Norge» i *Jordskifteverket gjennom 100 år 1859–1958*, Oslo 1959 s. 9–166 på s. 157 og Torleif Grendahl og Gunnar Solberg i «Jordskiftelovene gjennom 100 år (1859–1958)» i samme verk s. 167–304 på s. 177.

10. Lov 12de Oktober 1857 om Udskiftning av Jord og Skovs Fællesskab (1857-loven).

11. Grendahl og Solberg, op. cit. s. 183.

som en av forskjellene i relasjon til tidligere utskiftningslov av 1821.¹²

I tvister som oppsto *innen skiftefeltet* rakk utskiftningsmennenes kompetanse noe lenger. I medhold av utskiftningsloven § 20 første punktum skulle «Tvist mellem Lodeiere eller Brugsberettigede ... om Eienomsret i Sameier, indbyrdes Rettigheder eller Brug i dette» søkes bilagt, dvs. ordnet gjennom forlik, eller overlates til voldgift. Der det ikke lyktes, skulle tvisten avgjøres ved kjennelse. Selv denne begrensede tvisteløsningskompetansen reiste debatt. Det ble ansett som betenkelig at utskiftningsmennene skulle gis domsmyndighet i saker som kunne reise vanskelige juridiske problemstillinger.¹³

2.2 Utskiftningsloven av 1882

I løpet av dens første 10 år ble det foreslått flere endringer i 1857-loven. Flere av disse ble vedtatt.¹⁴ Derimot ble et forslag fremmet allerede i 1862 om at utskiftningsmennene skulle få adgang til å avgjøre grensetvister mot naboer til utskiftningsfeltet, avvist. Justiskomiteen fant ikke å kunne gå inn for at utskiftningsmennene skulle få større kompetanse til å avgjøre grensetvister.¹⁵

Tross tilleggslovene viste det seg etter hvert at også denne loven var for snever sett i relasjon til de omfattende oppgavene utskiftningsvesenet ble pålagt for å tilrettelegge for mer tjenlig jord- og skogbruk. Spørsmålet om en omfattende revisjon av utskiftningslovgivningen ble reist av Indredepartementet i et foredrag som lå til grunn for res. 12. februar 1875. Dette førte til at det i res. 23. oktober 1875 ble det satt ned en lovkomisjon.¹⁶ Kommissjonen la fram sitt lovforslag 10. mars 1877.¹⁷ Etter kontinuati-

onsindstilling (5. desember 1878) og tre lovproposisjoner ledet dette til Lov 13. Marts 1882 nr. 2 om Utskiftning m. V.¹⁸ Dette ledet til Utskiftningsloven av 1882, som trådte i kraft 1. januar 1883.¹⁹

Ved 1882-loven ble begrepet *utskiftningsrett* formelt innført. Inntil da hadde den mer uformelle betegnelsen «Utskiftningsmændene» vært nyttet. Endringen var ikke ment å være noen realitetsendring, men heller en formalisering av et begrep som allerede var i bruk.²⁰

Etter 1857-loven var det et vilkår for å kunne fastsette grensetvister at eiendommene var med i utskiftningen. At utskiftningsmennene ikke kunne avgjøre tvister mellom parter i utskiftningen og *naboeiendom* ble ansett som en vesentlig hindring for en effektiv utskiftning. Gjennom 1882-loven ble utskiftningsretten gitt saklig kompetanse til å avklare grenser mellom eiendommer som lå under utskiftning og tilstøtende eiendommer. Dette skulle skje etter samme prosedyre som ved slik behandling innen skiftefeltet. Et vilkår var at dette var nødvendig av hensyn til utskiftningen. Hvis det forelå tvist, skulle retten først forsøke å forlike partene. Lyktes ikke dette, og tvisten heller ikke ble løst gjennom voldgift, hadde utskiftningsretten adgang til å avgjøre tvisten ved kjennelse, jf. § 62. De prinsipielle betenkelighetene ved å la en «ikke-juridisk» domstol løse slike tvister, mente lovkommissjonen, ble oppveid ved at tvisten kunne ankes inn for de alminnelige domstolene.

2.3 Lov 22. juni 1934 om forandring i utskiftningsloven

I 1912 framla flertallet i Stortingets Landbrukskomité et forslag om at utskiftnings-

12. Fr Brandt, *Tingsretten, fremstillet efter den norske lovgivning*, 2. gjennomseede. utg., Kristiania 1878 s. 333.

Brandt gir for øvrig en inngående fremstilling av «Jordfællesskabet og dets Utskiftning» i dette verket.

13. Grendahl og Solberg, op. cit. s. 183.

14. Lov 21de Marts 1860 om Tillæg til Utskiftningsloven, Lov 9de Mai 1863 om Forandringer og Tillæg til Utskiftningslovgivningen og Lov 4de Juni 1866 om Forandringer i og Tillæg til Utskiftningslovgivningen.

15. Grendahl og Solberg, op. cit. s. 196.

16. O. Juvkam, «Træk av utskiftningsvæsenets historie» i *Tidsskrift for det norske Utskiftingsvæsen*, 1917 s. 41–161 på s. 89–90.

17. Indstilling fra den ved Kongelig Resolution af 23de Oktober 1875 nedsatte Kommission angaaende Utskiftningsvæsenet, avgitt 10. Marts 1877.

18. Oth. Prp. No. 7 (1880), Oth. Prp. No. 3 (1881) og Oth. Prp. No. 6 (1882).

19. Lov 13. Marts 1882 nr. 2 om Utskiftning m. V. (1882-loven).

20. Se Grendahl og Solberg, op. cit. s. 209. Det finnes eksempler på at «utskiftningsrett» var brukt i lovs form tidligere, for eksempel i Tillægslove (til Utskiftningsloven af 12 Oktbr. 1857) af 4 Juni 1866 § 4. Dette ble kritisert av Brandt, *Tingsretten*, s. 342 som «et urigtigt og villedende Udtryk».

loven § 21 skulle utvides slik at det kunne avholdes grensegang også utenfor utskifting.²¹ De begrunnet forslaget med at man hadde erfaring for at grensene mange steder ikke var beskrevet, og dårlig eller slett ikke avmerket: «Disse forhold kunde lett lede til prosess hva Landbrukskomitéen mente man på beste måte kunde undgå ved å åpne adgang til grensegangsforretninger ved den presumptivt best skikkede myndighet, utskiftningsretten...»²²

Et mindretall fant det lite heldig at man ved dette åpnet for adgang til valg mellom to forskjellige avgjørelsesmåter. Det ble påpekt at en stor del av de forretninger det her ville bli spørsmål om, hører «etter sin natur nærmest under domstolene.» Det ble også anført at grensegang for utskiftningsretten ikke kunne påankes lenger enn til underrettene, mens grensetvist brakt inn for domstolene, kunne de ankes helt til Høyesterett.

Etter ordsките i Odelstinget, hvor det ble rettet sterk kritikk mot Landbrukskomitéens forslag, vedtok Odelstinget 12. juni 1912 med 60 mot 28 stemmer at forslaget ikke skulle realitetsbehandles.²³ Dermed måtte det legges fram en ny proposisjon.

Landbruksdepartementet bemerket i denne proposisjonen at behandling av spørsmålet om grensekonstatering antagelig ville bli behandlet av en kommisjon sammen med forskjellige spørsmål vedrørende en økonomisk oppmåling av landet.²⁴

Da Landbrukskomitéen (med ny sammensetning) behandlet lovforslaget ble det uttalt at den nærte «meget sympati for adgangen til å få avholdt den slags forretninger». Den gikk likevel ikke inn for at utskiftningsretten skulle kunne holde grensegang som selvstendig sak.²⁵

Spørsmålet om grensegang ble utredet av den nevnte kommisjon som fikk i oppdrag å

utrede forskjellige spørsmål i forbindelse med en økonomisk oppmåling av landet. Kommisjonen støttet i all hovedsak forslaget framsett av Landbrukskomiteen i 1912. Dens lovforslag ble behandlet i Ot.prp. nr. 68 (1925). Landbruksdepartementet fant imidlertid ikke å anbefale det vedtatt «idet man mente at det vanskelig kunde innpasses i den almindelige rettergangsordning».²⁶

I 1934 ble spørsmålet om utskiftningsretten skulle ha adgang til å holde grensegangsforretning som selvstendig sak fremmet som privat lovforslag av åtte stortingsrepresentanter. Forslaget var i all hovedsak i samsvar med forslaget til kommisjonen som hadde utredet økonomisk oppmåling av landet.²⁷ De prosessuelle betenkelighetene som var blitt framsatt i Ot.prp. nr. 68 (1925) ble forelagt Justisdepartementet, som nå fant at de ikke lenger at var til stede.²⁸ Lov om forandringer i utskiftningsloven ble vedtatt 22. juni 1934 (nr. 1) og satt i kraft 1. januar 1935.

Loven innebar at det «utenfor utskifting» kunne framsettes krav om «å få eiendomsgrænse bragt på det rene, avmerket og beskrevet av utskiftningsrett», jf. 1882-loven § 103 første ledd. Kravet kunne fremsettes av eier. Av kommisjonsinnstillingen som lå til grunn for lovproposisjonen framgår det at lovgiver *mente å åpne for et tosporet rettssystem*, idet rekvirenten skulle ha adgang til å velge mellom alminnelig rettergang og utskiftningsretten: «Man ser ingen fare heri, og tilfellet er heller ikke enestående i vår lovgivning.»²⁹

2.4 Jordskifteloven av 1950

Ved jordskifteloven av 1950 ble betegnelsen *utskifting* endret til *jordskifte*.³⁰ Denne loven utvidet også jordskifterettens saklige kompetanse i grensegangsspørsmål. Bestemmelsen om grensegang, som ble gitt i § 100,

21. Indst. O. VIII (1912), se særlig s. 13–15 og 49–50.

22. Innstilling om økonomisk oppmåling av landet m. V. avgitt i 1924, gjengitt etter Ot.prp. nr. 39 (1934) s. 1.

23. Se Lid, op. cit. s. 357.

24. Ot.prp. nr. 1 (1915) s. 37.

25. Indst. O. VIII (1917) s. 4–6, jf. lov 5. desember 1917 om forandring i utskiftningsloven hvor forslaget ikke var medtatt.

26. Ot.prp. nr. 39 (1934) s. 7.

27. Ot.prp. nr. 39 (1934) s. 1.

28. Innst. O. nr. 70 (1934) s. 2.

29. Ot.prp. nr. 39 (1934) s. 4. For øvrig kan det vises til Lid, op. cit., som på s. 355–362 gir en inngående beskrivelse av prosessen som ledet til lov 22. juni 1934 om forandring i utskiftningsloven.

30. Lov av 22. desember 1950 nr. 2 om jordskifte o.a. (1950-loven).

åpnet for at ikke bare grunneier, men også bruksrettshaver kunne kreve grensegang». I Ot.prp. nr. 31 (1950) s. 29 framgår det at regelen om at grenser for «alltidvarande bruksrett» kunne fastsettes gjennom grensegang, kom inn i loven etter forslag fra Utmarkskomitéen fordi det «i mange høve kan vere like mykje om å gjøre å få fastlagt grensene for ein bruksrett som for eigedom».³¹

Gjennom 1950-loven ble det også åpnet for at jordskifteretten kunne regulere «ulagleg grense ... på den måten han meiner er det mest tenleg for dei eigedomane det gjeld», jf. § 100 første ledd, tredje og fjerde punktum.³²

Loven utvidet jordskifterettens kompetanse prosessuelt ved at retten ble gitt adgang til å kunne foreta vitneavhør. Loven innførte også en ny rettsmiddelordning som sidestilte jordskifterettene med de alminnelige førsteinstansdomstolene i domstolshierarkiet idet lagmannsrettene ble ankeinstans for rettsbruk og saksbehandlingsfeil ved jordskifterettene.

I likhet med 1882-loven § 63 skulle jordskifteretten etter 1950-loven § 17 avgjøre tvist om grenser, eiendomsrett o. a. så langt det var nødvendig av hensyn til skiftet ved *orskurd* (kjennelse).

En kan merke seg at reglene om storskifte administrert av jurister samtidig ble tatt ut av jordskiftelovgivningen i 1950.³³

2.5 Oppløsning av høyfjellskommisjonen

I 1908 ble Høyfjellskommisjonen oppnevnt.³⁴ Bakgrunnen for oppnevningen ble begrunnet i behovet for å få avklart «hvilke strækninger [som] hører til statens høifjeld» som følge av forventet industriell utnyttelse

med påfølgende verdiøkning av fjellviddene. Til tross for at Høyfjellskommisjonen, som opprinnelig var ment å skulle avklare rettsforholdene mellom staten og private i fjellområdene i alle fylker med unntak av Finnmark, på langt nær hadde fullført sitt mandat, ble kommisjonen opphevet i 1953.³⁵ Dette må ses i sammenheng med utviklingen når det gjaldt vilkårene for å kunne kreve grensegang ved jordskifterettene.

I oktober 1950, i samme stortingssesjon som jordskifteloven ble vedtatt, tok Høyfjellskommisjonens formann opp spørsmålet om å tildele kommisjonen nye felt for rettsavklaring. Saken ble forelagt Landbruksdepartementet, som i samråd med Justisdepartementet, vanligvis tildelte kommisjonen slike felt. I brev av 16. juni 1952 skrev Landbruksdepartementet at man har kommet til at det ikke foreligger tilstrekkelig grunn til å anbefale at Høyfjellskommisjonen tildeles nye felter. De «tvistigheter som heretter måtte oppstå så vel i Syd-Norge som i Nordland og Troms, vil stort sett gjelde mer spredte enkelte områder og som departementet mener må kunne løses i de fleste tilfelle gjennom den vanlige behandling etter jordskiftelovens bestemmelser om grensegang».³⁶

Brevet ble vektlagt av Justisdepartementet som foreslo å avvike Høyfjellskommisjonen. I forslaget til opphevelseslov § 2 het det at «[g]rensegangssaker vil høre under jordskiftedomstolene ..., mens saker av den art som er nevnt i høyfjellslovens § 2 b [tvist om eiendomsret, bruksret eller andre rettigheter i grunden] vil høre under herreds- eller byretten».³⁷

31. Innstilling fra Utmarkskomitéen opnevnt i 1939, framlagt i 1944 (se s. 83).

32. Lid, op. cit. s. 363 legger til grunn at jordskiftetten etter reglene vedtatt i 1934 nok skulle prøve å regulere uøvelige grenser i minnelighet, «men var det ikkje råd å få partane til å gå med på noko slikt, måtte utskiftningsretten nøye seg med å konstatere kvar grenselina gjekk».

33. Ot.prp. nr. 31 (1950) s. 2. Departementet begrunnet dette med at dette ikkje var turvande: «Jordskiftesaka vert ikkje betre utford, men berre meir oppstykkka og kostnadene større, om ein skal bruke storskifte istadenfor vanleg jordskifte.»

34. Jf. lov 8. august 1908 nr. 6 om ordning av retsforholdene vedkommende statens høifjeldsgrund m.v.

35. Høyfjellskommisjonen ble oppløst ved res. 18. desember 1953. Høyfjellskommisjonen behandlet til sammen kjennelser i 26 felter, som omfattet det aller meste av de sentrale høyfjellsområdene i Sør-Norge. Mandatet omfattet ikke Finnmark. I Ot.prp. nr. 32 (1908) s. 1 ble dette begrunnet med at: «I Finnmarkens amt er staten eier av al grund, som ikke er avhændet. Før 1775 fandtes der ikke privat grundeendom i Finnmarken, og det, som siden er solgt, er på forhaand opmaalt og avmerket. Der kan nok være tvil om grændserne for enkelte utmaalinger, men i det store og hele maa retsforholdet her siges at være paa det rene.» Høyfjellskommisjonen rakk heller ikke å behandle felter i de øvrige fylkene i Nord-Norge samt Nord-Trøndelag.

36. Ot.prp. nr. 1 (1954) s. 2.

37. Ot.prp. nr. 1 (1954) s. 2. Stortingets justiskomité var av samme oppfatning, men mente at det ikke var nødvendig å innta dette i loven, se Innst. O. nr. 9 (1954) s. 3.

Av tjenestemennene i jordskifterettene ble det også oppfattet slik at sakene som tidligere hadde ligget til Høyfjellskommisjonen, nå ble lagt til jordskifterettene. I innlegg i Norsk Tidsskrift for Jordskifte og Landmåling nr. 5/1952, under tittelen «Høyfjellskommisjonen skal slutte» skrev L. M. (Lars Matre) at «[d]ei saker som måtte stå att og som kunne vera oppgaver for Høyfjellskommisjonen, skal nå leggjast under Jordskifteverket. Dermed er alle grensegangssaker og all ordning av hopehav i jord og skog ført inn under den same domstolen og samla under det same departement – Landbruksdepartementet».

2.6 Høyesteretts kjennelse i Rt. 1959 s. 1059

Den kompetanse jordskifterettene ble gitt i 1934 er blitt nærmere fastlagt gjennom rettspraksis. Det kan her særlig vises til kjennelse inntatt i Rt. 1959 s. 1059, som startet ved at staten ved Landbruksdepartementet i 1952 krevde grensegangssak for å få fastsatt grensen mellom statens høyfjell og en rekke gårder i Beiarn. Saken ble fremmet for Salten jordskifterett, som fastla de omtvistede grensene. Avgjørelsen ble påanket av staten da grensen var lagt høyere til fjells enn det staten hadde påstått. Under saksforberedelsen for Hålogaland lagmannsrett reiste eierne av de berørte gårder spørsmål om jordskifterettens saklige kompetanse og påsto kjennelsen opphevd og saken avvist. Dette ble tatt til følge av lagmannsretten som kom til at «[s]pørsmålet om staten virkelig er grunneier synes naturlig å måtte høre under de alminnelige domstoler» (s. 1064–1065).

Staten påanket avgjørelsen med påstand om at lagmannsrettens kjennelse ble opphevet og saken hjemvist til realitetsbehandling ved Hålogaland lagmannsrett. Gårdeierne tok til motmele å påsto at grensegang kun kan kreves for matrikulerte eiendommer, at det tidligere måtte være fastsatt en grense, og at grensegang ikke kan omfatte omstridte eiendomsspørsmål.

Høyesterett tok anken til følge. I kjennelse avsagt 24. oktober 1959 kom Høyesterett (fire mot en) til at jordskifteretten hadde saklig kompetanse selv om eiendomsrettsspørsmålet var omtvistet. I likhet med lagmannsretten fant Høyesterett at loven ikke stilte noe

krav om at den jord rekvirenten eide, skulle være matrikulert.

Når det gjaldt anførselen om at det tidligere måtte være fastsatt en grense fant førstvoterende at loven ikke «stiller som vilkår at den grense som skal klarlegges, tidligere skal ha vært fastlagt i marken ved oppmerking eller ved beskrivelse i dokument. Jeg kan ikke se at lovens tekst gir uttrykk for noen slik begrensning, og den er etter min oppfatning i strid med det som fremgår av forarbeidene» (s. 1061).

Han uttalte også at jordskifterettens kompetanse etter jordskifteloven § 100 måtte omfatte «myndighet til å avgjøre tvister som hindrer gjennomføringen av en slik oppgave og så langt som det for gjennomføringen er nødvendig». Det ble her vist til forarbeidene hvor det framgikk at grensegang kan kreves så vel for uomstridte som for omstridte grenser, og at det har vært meningen å gi anledning til valg mellom utskiftningsretten og de alminnelige domstoler: «Etter mitt skjønn må uttalelsen ha som nødvendig forutsetning, at de to domstoler har samme saklige kompetanse for så vidt angår den art saker som valgfriheten gjelder.»

Rettsforholdene mellom staten og private nord for Trondheimsfjorden, hvor Høyfjellskommisjonen ikke hadde blitt tildelt felter, var på denne tiden langt fra avklart. I Nordland og Troms fikk jordskifterettene langt på veg den sentrale plass i dette rettsavklaringsarbeidet som lovgiver hadde forutsatt da høyfjellskommisjonen ble oppløst. Det kan her vises til dommene inntatt i Rt. 1967 s. 101 (Kjørris- eller Junkerdal) og Rt. 1967 s. 313 (Melåhei), som begge omfattet tvist om eiendomsrett i utmark, og hvor Høyesterett i all hovedsak kom til samme resultat som det jordskifterettene hadde gjort som førsteinstans. Melåhei-dommen fikk senere vekt som prejudikat, se Svartishei-dommen inntatt i Rt. 1982 s. 1541 og Beiarn-Skjerstad-dommen inntatt i Rt. 1991 s. 1311.

2.7 Opprettelse av utmarkskommisjonen for Nordland og Troms

Det hører med til historien at spørsmålet om hvilken instans og hvilken fagprofesjon som skulle holde grensegang og løse tvister om ei-

endomsrett i utmark og høyfjell på langt nær var løst selv om Høyfjellskommisjonen ble oppløst. I 1969 foreslo *Norges Bondelag* at det ble opprettet en høyfjellskommisjon for Nordland og Troms. Dette ble avvist av Justisdepartementet og Regjeringsadvokaten. En kan merke seg at sistnevnte konkluderte med at «det var fullt mulig å avvikle tvistene mellom offentlig og privat eiendom ... på en tilfredsstillende måte dersom sakene i større utstrekning innbringes for de ordinære domstolene og ikke for jordskifteretten.»³⁸ Ved res. 11. juni 1971 ble i stedet *Utvalget for statseiendom i Nordland og Troms* (også kalt «Nord-Norge-utvalget») oppnevnt.

I 1979 tok Norges Bondelag på nytt opp spørsmålet. Forslaget om å gjøre Utvalget for statseiendom om til en dømmende kommisjon ble støttet av advokat Erik Bryn, som bl.a. uttalte at slik situasjonen var blitt, ville «man kunne få høyst sprikende resultater, avhengig av i hvilken grad utvalgets innstillinger overprøves av de enkelte jordskifteretter ... En slik utvikling vil være direkte i strid med hensikten bak opprettelsen av utvalget».³⁹ Justisdepartementet utdypet senere dette ved å påpeke det problematiske i at utvalgets tilrådninger ikke ble akseptert av partene, slik at man hadde fått rettstvister om rettsspørsmål som allerede var behandlet av utvalget, både ved jordskifterettene og de ordinære domstolene.⁴⁰

I forbindelse med høringen til utkast til lov om en utmarkskommisjon for Troms og Nordland, uttalte Landbruksdepartementet at rettsavklaring gjennom de vanlige domstolene tok for lang tid, og at det var vanskelig å oppnå ensartede og godt underbygde avgjørelser. Det ble hevdet at «situasjonen særlig er lite tilfredsstillende for tvister som bringes inn for og avgjøres av jordskifterettene, fordi verken jordskifterettens faglige bakgrunn eller prosessregler er fastsatt med

sikte på så kompliserte rettsspørsmål som det her til dels er tale om.»⁴¹ Uttalelsen fikk tilslutning fra Justisdepartementet.

Stortingets justiskomiteé la til grunn fremstillingene til departementene og uttalte i Innst. O. nr. 64 (1984–85) s. 3 at det var et klart behov for en utmarkskommisjon med dømmende myndighet for Nordland og Troms fylker. Det het også at «[d]et synes klart at de ordinære domstolene og jordskifterettene ikke har kapasitet til å håndtere disse omfattende og meget kompliserte spørsmålene på en tilfredsstillende måte».

Den 7. juni 1985 ble lov om utmarkskommisjonen for Nordland og Troms vedtatt. Selv om jordskifterettene i Nordland og Troms med dette ikke fikk innskrevet sin saklige kompetanse, ble den *stedlige kompetansen* i praksis sterkt innskrenket, idet Utmarkskommisjonen fikk eksklusiv kompetanse til å behandle grensegangssaker mellom staten og private grunneiere i høyfjellsområder og andre utmarksområde de to fylkene.⁴²

Opprettelsen av Utmarkskommisjonen ledet til at jordskifterettene i Nordland og Troms ble pålagt oppgaven med å merke og innmåle kommisjonens dommer. Under arbeidet med en endring av utmarkskommissjonsloven var det debatt om grensemerkingen burde skje som en ren forvaltningsmessig forretning administrert av fylkesjordskiftesjefene, eller som en judisiell forretning det kunne nyttes rettsmiddel mot.⁴³ Lovgiver valgte den siste løsningen, noe som ledet til at jordskifteretten kan gjennomføre «grensemerking i terreng, koordinatfesting og kartlegging av grensa i samsvar med [utmarkskommissjonens] dommen», jf. jskl. § 89 a første ledd. Partene skal heller ikke betale rettsgebyr eller kostnader med grensemerkinga, jf. samme bestemmelse tredje ledd.

38. Brev av 26. september 1969 fra Justisdepartementet til Landbruksdepartementet, gjengitt i Ot.prp. nr. 59 (1984–85) *Om lov om utmarkskommisjon for Nordland og Troms* s. 5.

39. Gjengitt etter Ot.prp. nr. 59 (1984–85) s. 8.

40. Ot.prp. nr. 59 (1984–85) s. 6.

41. Ot.prp. nr. 59 (1984–85) s. 11–12. At Norges jordskifte kandidatforening til samme høring uttalte at jordskifterettene hadde spesialkompetanse på grensefastsettingssaker og at jordskiftelovens bestemmelser, særlig etter at ny jordskifteloven var revidert i 1979, var egnet til å behandle den type eiendomssaker det her gjaldt, ble ikke vektlagt.

42. Nærmere om foranledningen til opprettelsen av Utmarkskommisjonen i Øyvind Ravna og Magne Reiten, «Grensegang og rettsavklaring i utmark og høyfjell» i *Areal og eiendomsrett*, Oslo 2007 s. 483–510 på s. 494–503.

43. Ot.prp. nr. 27 (1993–94) s. 4–10.

Man kan merke seg at den judisielle kompetansen i slike saker kan sies å være begrenset, idet retten skal settes uten meddommere, jf. jskl. § 89 fjerde ledd, og rettmiddelet er anke etter jskl. § 72, i dagligtale kalt gjennomsyn, hvor målsettingen er å undersøke om det er gjort feil «med omsyn til kart, utreknings eller målearbeid».

3 Vilkår for å kreve grensegang etter gjeldende rett

3.1 Innledning

Med vilkår for å kreve grensegang siktes det her primært til prosessforutsetninger som må være til stede før sak kan fremmes. Betydningen av at en prosessforutsetning mangler, vil vanligvis være at retten ikke kan ta stilling til realitetene i det krav som er reist. Det skilles vanligvis mellom generelle og spesielle prosessforutsetninger.⁴⁴ De førstnevnte gjelder for alle former for søksmål hvis det ikke er gjort unntak i lovs form. Det er også vanlig å skille mellom absolutte og relative prosessforutsetninger. Med absolutte prosessforutsetninger, siktes det til vilkår som retten av eget tiltak må påse at er oppfylt. Spørsmål om saklig kompetanse må sies å høre inn både under de generelle og absolutte prosessforutsetninger som domstolen skal prøve av eget tiltak. Det samme gjelder bl.a. også stedlig kompetanse (rett verneting), spørsmål om rettskraft og partsevne.⁴⁵

I det følgende skal vi se på noen sentrale vilkår for at grensegangssaker kan fremmes for jordskifteretten. Selv om spørsmålene henger nøye sammen, har jeg systematisk valgt å se på prosessforutsetningene i slik rettetfølge: (1) hvem kan kreve grensegang, (2) hva kan kreves, (3) og hvor langt kan retten gå i en grensegangssak.

Tre andre prosessuelle forhold hvor grensegang avviker fra annen behandling ved jordskifterettene; disposisjonsprinsippet, litispensens og rettskraft, vil også bli omtalt. Jeg har også funnet det naturlig å komme med noen korte betraktninger omkring reglene for fremme av sak, og reglene om hovedforhandlinger. Her kunne man tenke seg at lovgiver hadde valgt samme løsning som for den alminnelige sivilprosessen. Det er ikke gjort.

Den 21. desember 1979 (nr. 77) ble gjeldende jordskiftelov vedtatt. Reglene om grensegang var uten vesentlige endringer blitt foreslått videreført av jordskiftelovutvalget.⁴⁶ I Landbruksdepartementets lovproposisjon ble det inntatt noen endringsforslag. Det var at departementet under visse forutsetninger kunne kreve grensegangssak, og at grensegangssak kunne kreves i medhold av den da nylig vedtatte delingsloven (23. juni 1978 nr. 70) § 2-2.⁴⁷ Denne hjemmelen omfattet også adgang til å få fastsatt grenser for festeieendommer hvor festetiden var lenger enn 10 år. I proposisjonen ble dessuten reglene om grensegang i 1950-loven § 100 fordelt på paragrafene jskl. §§ 88 og 89, som dermed, sammen med forarbeidene, vil være de sentrale rettskildene for å belyse vilkårene for grensegang.

Når det gjelder kompetansen til å løse rettslig uvisse, er jskl. § 17 den sentrale rettskilden. Her ble bestemmelsen i 1950-loven § 17 videreført med noen små endringer. De vesentligste av disse var at orskurd ble endret til dom, og at det ble inntatt en direkte henvisning til tvistemålsloven § 144. Det siste ble gjort for å presisere at denne paragrafen gjaldt fullt ut.⁴⁸

Lovgivningen er dessuten supplert med forholdsvis omfattende rettspraksis som er egnet til å gi veiledning om jordskifterettens saklige kompetanse i grensegangssaker.

44. Jens Edvin A. Skoghøy, *Tvistemål*, 2. utg., Oslo 2001 s. 135.

45. Jeg går ikke videre inn på dette her. Jeg har tidligere omtalt dette i Øyvind Ravna, «En sammenlikning av prosessforutsetningene i sivilprosessen og i jordskifteprosessen» i *Kart og Plan*, 2004 s. 20–34. For øvrig er dette godt dekt i generell litteratur om sivilprosess.

46. Den vesentligste endringen var forslag om at 1950-loven § 100 annet ledd, siste punktum, som lød «[k]ostnadene skifter retten etter skjøn» ble fjernet, slik at de vanlige kostnadsfordelingsreglene for jordskifte ble å gjelde. Begrunnelsen for dette var at regelen var unødvendig, se NOU 1976: 50 s. 110.

47. I Ot.prp. nr. 56 (1978–79) s. 77 ble departementets kravshjemmel bl.a. begrunnet i at det burde kunne kreve jordskifte «når tiltak til fremme landbruket blir gjort mulig gjennom tilskott fra staten». I samme Ot.prp. s. 93 er det føyd til at dette også måtte gjelde ved grensegang.

48. Ot.prp. nr. 56 (1978–79) s. 80.

3.2 Hvem kan kreve grensegang?

De tre første leddene i jskl. § 88 omhandler bl.a. hvem som har adgang til å kreve grensegang. Vilåret får å kunne kreve sak for jordskifteretten kan sies å være mer konkret formulert enn vilåret for å ta ut søksmål i en tilsvarende sak for de ordinære domstolene. For å kunne kreve grensegangssak for eiendomsgrense må en være *eier* eller *bruksrettsøver*, jf. jskl. § 88 første og andre ledd. En kan merke seg at det ikke er noe krav til at eiendommen skal være «særskilt registrert» slik det er i jordskiftesaker jf. jskl. § 5, første ledd. Dette spørsmålet var oppe i Hålogaland lagmannsrett i 1959 i forbindelse med at staten hadde begjært grensegang for umatrikulert statsgrunn i Beiarn kommune. Lagmannsretten viste til at eier av jord som er kjøpt av statens umatrikulerte grunn, ville kunne kreve grensegang mot statens umatrikulerte grunn. Lagmannsretten uttalte at det «verken kan ha vært utskiftningslovens eller jordskiftelovens mening at staten ikke skulle ha tilsvarende rett overfor kjøperen eller annen tilstøtende grunneier». Som vi har sett sluttet Høyesterett seg til synspunktet i Rt. 1959 s. 1059.

I utgangspunktet skulle man tro at vilkåret i jskl. § 88 dannet et klart skille i forhold til sivilprosessens krav om rettslig interesse eller reelt behov, jf. tvml. §54 som er videreført i tvisteloven § 1-3. I noen tilfeller vil det være det. En *festehaver* vil trolig kunne fremme søksmål om grensetvist mot naboeiendommen for de ordinære domstolene, men han vil ikke kunne kreve sak for jordskifteretten utover det unntaket som er nevnt i jskl. § 88 tredje ledd.

Ut fra ordlyden i jskl. § 88 skulle en anta at det, i motsetning til for de ordinære domstolene, ikke var tilstrekkelig å *pretendere* og være eier for å få en jordskifte- eller grensegangssak fremmet. Utgangspunktet måtte være lovens bokstav om at rekvirenten ikke bare kunne påstå å være eier, men faktisk også måtte være det. Rettspraksis har vist at

det ikke nødvendigvis er slik. Forutsetningen om at rekvirenten eller andre parter må være eiere, har medført at spørsmålet om vilkåret for å kreve sak foreligger, ved flere anledninger er blitt til et spørsmål om jordskifteretten har anledning til å behandle tvist om eiendomsrett.

Jskl. § 88 annet ledd gir også offentlige myndigheter adgang til å kreve grensegang i saker om offentlig regulering av eierrådighet. Dette omtales i avsnitt 3.3.3.

I områder hvor det foregår reindrift kan leder av reinbeitedistrikt, og under visse forutsetninger, utøver av reindrift, kreve grensegangssak, jf. Jskl. § 88 samme ledd. Dette omtales i avsnitt 3.3.4.

I jskl. § 88 er det åpnet for at jordskifteretten ikke bare kan klarlegge grenseforløpet, men også regulere grensen på den måten retten mener er mest tjenlig for de eiendommene dette gjelder. Bestemmelsen har reiser betenkeligheter i forhold til disposisjonsprinsippet, noe som ledet til at regelen ble endret ved lov nr. 84/1998.⁴⁹ Dette er omtalt i avsnitt 3.5.1. I den anledning bør det nevnes at det er et vilkår for slik regulering at den ikke går lenger enn til det som er rimelig nødvendig for å unngå utjenlige grenser. Austenå og Øvstedal viser i den sammenheng til en kjennelse i Frostating lagmannsrett hvor en grensegang ble opphevet da jordskifteretten hadde gått lenger enn det jskl. § 88 ga hjemmel til.⁵⁰

Man kan også merke seg at det er et generelt vilkår at grensegang ikke kan fremmes over store, sammenhengende områder, jf. jskl. § 89 første ledd fjerde punktum. Bestemmelsen ble vedtatt gjennom lov nr. 69/1984.⁵¹ Dette ble begrunnet med at det var fremmet grensegangssaker over store, sammenhengende områder som en systematisk grensemerking: «Denne sakstypen krev store ressursar frå jordskifteverket, og kan gå over fleire år. Departementet har difor utforma ein ny regel i § 89 som tek sikte på å hindre at sakane veks mykje ut over det som

49. Lov 18. desember 1998 nr.84 om endringar i lov av 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a. og endringar i ein-skilde andre lovar.

50. Torgeir Austenå og Sverre Øvstedal, *Jordskifteloven med kommentarar*; 3. utg., Oslo 2000 s. 388 med henvisning til Frostating lagmannsrett, kjennelse 10. oktober 1986, sak 144/1985.

51. Lov 8. juni 1984 nr. 69 om endringar i lov av 22. juni 1928 nr. 27 om landets kornforskyning, lov av 10. juni 1936 nr. 6 til å fremja umsetnaden av jordbruksvaror, lov av 23. februar 1951 nr. 5 om kraftförforskyningen, lov av 12. april 1957 om slakterier, kjøttindustri m. v. og lov av 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte m.v.

er naturleg og ei samla oppgave å løyse ved jordskifteretten.»⁵²

Ved samme lovendring ble det også åpnet for at jordskifte kunne fremmes med de samme jordskiftemeddommerne hvis det ble satt fram krav om jordskifte under grenseangssak, jf. jskl. § 89 annet ledd.

3.3 Hva kan kreves?

3.3.1 Avklaring av rettslig eller faktisk uklare grenser

Jordskifteloven § 88 gir hjemmel for å klarlegge (1) eiendomsgrenser, (2) grenser for alltidvarende bruksrett⁵³ og (3) grenser for offentlig regulering av eierrådighet. Selv om jordskifteretten og de ordinære domstolene saklig sett lang på veg har lik kompetanse i grenseangssaker, jf. Ot.prp. nr. 39 (1934) s. 4 og kjennelse i Rt. 1959 s. 1059, er ikke kravet om rettslig interesse etter tvml § 54 gjort gjeldende for sakene etter jskl. §§ 88. For å kunne kreve grenseangssak er det derimot et vilkår at grensen er uklar, jf. jskl. § 88, første ledd. Dette kan godt være rettslig uvisse. Men selv om det ofte kan være rettstvist som foranlediger kravet, er dette ikke noen forutsetning.⁵⁴ Kravet kan like godt være basert på faktisk uvisse; altså manglende kunnskap om grenseforløp, eksempelvis som følge av at grensemerkene ikke kan påvises i marka eller tidligere er oppgått.

Vilkåret om at det må foreligge *rettslig* eller *faktisk uvisse* må dermed sies å være grenseangssakenes motstykke til sivilprosessens krav om rettslig interesse eller reelt behov. Dette innebærer i praksis at jordskifterettene har en bredere kompetanse enn de alminnelige domstolene, som kun kan behandle grenseangssak hvis det foreligger rettslig uvisse.

Vilkårene for å kreve grenseang ble presisert av Høyesterett i 1959. I saken ble det prosedert på at et vilkår for å kunne fremme

grenseangssak etter jordskifteloven av 1950 § 100 (som samsvarer med dagens § 88) var at det tidligere var fastsatt en grense, og at formålet med saken var fastlegge denne grensen. Underforstått kunne jordskifteretten ikke ta stilling til en grense som framkom som følge av hevd o.l. mellom ikke skyldsatte utmarksområder o.a. Dette ble avvist av Høyesterett. Førstvoterende uttalte at han ikke kunne finne at loven

«stiller som vilkår at den grense som skal klarlegges, tidligere skal ha vært fastlagt i marken ved oppmerking eller ved beskrivelse i dokument. Jeg kan ikke se at lovens tekst gir uttrykk for noen slik begrensning, og den er etter min oppfatning i strid med det som fremgår av forarbeidene» (Rt. 1959 s. 1059 på s. 1061)

Etter 1950-loven § 3 nr. 1 var det et vilkår for å fremme så vel jordskifte som grenseang for eiendommer i byer at dette var nødvendig av omsyn til jord- eller skogbruk. Slik begrensning ble fjernet i 1979-loven. Gjennom lov nr. 15/2006 er dette presisert i jskl. § 1 a.

3.3.2 Grenser for alltidvarende bruksrett og bruksrett i allmenning

Det anførte i det foregående avsnitt gjelder både for klarlegging av eiendoms- og bruksrettsgrenser. Jeg har likevel funnet det påkrevd å gå noe nærmere inn på vilkårene for sistnevnte kategori. Som vi har sett, ble regelen om at alltidvarende bruksrett kunne fastsettes ved grenseang vedtatt gjennom jordskifteloven av 1950, etter forslag fra Utmarkskomiteén.⁵⁵

For å kunne kreve grenseang for alltidvarende bruksretter må rekvirenten være eier eller innehaver av slik bruksrett.⁵⁶ Det er imidlertid ikke alle typer bruksrettsgrenser som kan avklares ved grenseangssak. Aust-

52. Ot.prp. nr. 68 (1983–84) om endringer i lov av 22. juni 1928 nr. 27 om landets kornforskyning, lov av 10. juni 1936 nr. 6 til å fremja umsetnaden av jordbruksvaror, lov av 23. februar 1951 nr. 5 om kraftförforskyningen, lov av 12. april 1957 om slakterier, kjøttindustri m. v. og lov av 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte m. v. s. 6.

53. Dette omfatter også reindriftsrettigheter, jf. annet ledd annet punktum.

54. Slik NOU 2002: 9 s. 28.

55. Ot.prp. nr. 31 (1950) s. 29.

56. Jskl. § 88 tredje ledd er for så vidt et unntak da festehaver kan kreve sak, jf. delingsloven §§ 2-2, siste ledd og 2-1, tredje ledd. Ved ikrafttreden av lov 17. juni 2005 nr. 101 om eigedomsregistering vil jskl. § 88 få slik ordlyd: «Tilsvarande kan eigar eller festar krevje grenseang for matrikkeleining som er festa bort» (Ot.prp. nr. 70 (2004–2005) s. 214).

enå og Øvstedal viser til en kjennelse i Eidsivating lagmannsrett hvor det ble lagt grunn at det må være «tale om en bruksrett som er – eller pretenderes å være – avgrenset i terrenget på en måte som gjør det meningsfullt med nøyaktige grenser.»⁵⁷

Det er også et vilkår at kravet ikke gjelder *bruksrett i allmenning*. I RG 1960 s. 21 kom Frostating lagmannsrett til at «alltidvarende bruksrett» ikke omfattet bruksrett i allmenning og avviste en grensegangssak hvor Gauldal og Strinda jordskifterett hadde fastlagt bruksrettsgrensen mellom to bygdelag innen Sørungen statsallmenning. Lagmannsretten fant ikke dekning for dette i forarbeidene og uttalte:

«Det tør være klart at uttrykket 'alltidvarende bruksrett' i § 83 første ledd ikke tar sikte på bruksrett i almenning. I så fall måtte paragrafens annet ledd [videreført i jskl. § 33 annet ledd] hatt en annen utforming. Retten mener at de likelydende uttrykk i § 83 første ledd og i § 100 i jordskifteloven må forstås på samme måte, og slik at uttrykkene ikke omfatter bruksrett i almenning. Man mener på grunnlag av disse betraktninger at jordskifteretten ikke har hatt adgang til å fastsette noen bruksrettsgrense for almenningsretten mellom selbygger og singsåsing, og man mener at jordskifteretten heller ikke har hatt myndighet til å fastsette noen grense for singsåsbyggenes bruksrett i almenningen» (s. 30).

Man kan også merke seg at lagmannsrettet påpekte et prinsipielt rettslig skille idet de «avtalemessig hjemlede bruksretter» ville være knyttet til avgrensede områder. Med allmenningsretten var det annerledes. Det var en «legalt hjemlet rett som i prinsippet går på hele det kompleks av rådighetsutøvelse som almenningsområdet gir grunnlag for».

Det kan også vises til Rt. 1999 s. 1249 hvor Høyesteretts kjæremålsutvalg kom til at Sør-Trøndelag jordskifteretten ikke kunne holde grensegang for å få merket opp grensene for et bestemt skogparti i en statsallmenning som rekvirentene ved et rettsforlik med Statskog var kjent eneberettiget til. Frostating lagmannsrett hadde kommet til at så vel jskl. § 88 som statsallmenningsloven § 4-2 var til hinder for grensegang i allmenning.⁵⁸ Kjæremålsutvalget fant ikke denne lovtolkningen beheftet med feil og uttalte at uttrykket «alltidvarende bruksrett» i jskl. § 88 må forstås slik «at det omfatter rettigheter som har et annet grunnlag og en annen karakter enn de rettigheter saken gjelder» (s. 1252).

Begrensningen gjelder kun bruksrett *innen* allmenning. Grenser mellom allmenninger, og mellom allmenninger og annen tilstøtende grunn, kan klarlegges i etter jskl. § 88, jf. bygdeallmenningsloven (19. juni 1992 nr. 59) § 1-4 og statsallmenningsloven (19. juni 1992 nr. 60) § 4-2.

3.3.3 Grenser for offentlig regulering av eierådighet.

I forarbeidene til lov nr. 78/2001 fremmet Landbruksdepartementet forslag om at jskl. § 88 første ledd skulle endres slik at jordskifteretten fikk adgang til å holde grensegangssak for grenser som gjelder «offentlegrettslege råderettsinnskrenkninger».⁵⁹ Departementet begrunnet behovet for dette i at jordskifterettene ikke hadde noen særlig heimel for å holde slik grensegangssak. Materielt sett ble det begrunnet med at det var behov for en profesjonell håndtering av grenser som ble etablert i samband med rådighetsinnskrenkninger.

Primært siktet lovforslaget til grenser som ikke var fysisk etablert, men som eksempelvis var gitt i kgl. res., hvor det også var vedlagt grensebeskrivelse og kart; noe som innebar at arbeidet i hovedsak ville bli en ren

57. Austenå og Øvstedal, *Jordskifteloven* s. 381 med henvisning til Eidsivating lagmannsrett, kjennelse 17. juli 1997, LE-1997-00241, hvor det var det krevd grensegang for å ta stilling til en vegrett. En del av naboen påsto saken avvist fra jordskifteretten. De gjorde gjeldende at kravet om grensegang og bruksordning ikke var reelt, men bare et påskudd for å få vegrettstvisten inn for jordskifteretten. Saken ble avvist av lagmannsretten da det ikke var behov for å beskrive den aktuelle vegretten.

58. Frostating lagmannsrett, kjennelse 23. mars 1999, LF1998/752 K.

59. Lov 15. juni 2001 nr. 78 om endringer i lov 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a. og i einskilde andre lover, se Ot.prp. nr. 76 (2000–2001) s. 19.

oppmålingsforretning. Behovet for å kunne klarlegge grensene ble også begrunnet på en noe spesiell måte; nemlig ut fra at grensene kunne være tegnet inn på kart i målestokk 1:50 000, noe som kunne innebære feilavvik på opptil 50 meter: «Departementet finn slike feilkjelder uakseptable. Det er derfor behov for å kunne få klarlagt, merka av samt få ei nøyaktig beskriving av grensene for råderettsinnskrekninga.»⁶⁰ Vilkåret om rettslig eller faktisk uvisse som forutsetning for grensegang, må dermed kunne sies ikke å være vektlagt.

Det heter imidlertid at de alminnelige vilkårene for grensegang skal gjelde, også vilkårene for å avsi dom etter jskl. § 17. At vilkåret om rettslig eller faktisk uvisse ikke var til stede, vises imidlertid ved at departementet fant det nødvendig å understreke at avgjørelsen må være i samsvar med vedtaket for vedkommende råderettsinnskrekning: «Heimelen er strengt knytt til dette vilkåret. Kompetansen til å fastsette grenser som ikkje er etablerte, omfatter såleis berre 'avvik' som har grunnlag i feilkjelder knytt til forskrifter og kart.»⁶¹

Med andre kan det kun avises «dom» over måletekniske forhold, altså faktiske, og ikke rettslige forhold. Slike forhold kan ha sitt utgangspunkt i at det er satt «for tykk strek» på et kart i for liten målestokk. Man kan heller ikke utelukke at det kan ha sin bakgrunn i unøyaktigheter i jordskifterettens eget karttekniske arbeid.

Da vilkåret om rettslig eller faktisk uvisse ikke er tilstede, er dette etter mitt skjønn *ikke* en grensegangssak. Hjemmel for slike saker burde derfor ikke vært plassert i jordskifteloven kapittel 11. Om slike saker i det hele burde være sak for jordskifterettene, er et annet spørsmål jeg ikke finner grunn til å gå inn på her.

3.3.4 Grenser i områder hvor det foregår reindrift

Ved lov nr. 8/1996 ble jskl. § 88 annet ledd utvidet slik at leder av reinbeitedistrikt også kan kreve grensegang «[i] område der det går føre seg reindrift etter lov 9. juni 1978 nr. 49 om reindrift § 2».⁶² I Ot.prp. nr. 28 (1994–95) s. 60 framgår det at regelen var ment å gi jordskifteretten adgang til å holde grensegang for rettigheter til samisk reindrift. Det blir vist til forslag til endring i reindriftsloven (av 1978) § 2 første ledd, hvor det ble foreslått at reindriftsrettighetene avklares ut fra en presumpsjon om at reinbeiteretten gjelder i utmarksstrekninger innen samisk reinbeiteområde: «Særlige rettsgrunnlag kan imidlertid tilsi at reindriftsretten har falt bort. Det vil dermed fortsatt være behov for slik grensegang, ikke minst av hensyn til grunneiers og andre brukeres rettssikkerhet.»⁶³

En viktig hensikt med regelen synes dermed å være at jordskifterettene gjennom grensegang skulle kunne fastsette reindriftsrettens utstrekning innen reinbeitedistrikter der dette kunne være omtvistet. Det framgår samme sted at jordskifterettene ikke ble tiltenkt eksklusiv kompetanse i slike saker. Men «[g]rensegang ved jordskifteretten vil i mange sammenhenger kunne medføre en mer fleksibel løsning på problemene, da dette også vil kunne kombineres med andre tiltak etter jordskifteloven som bruksordning og eventuelt sams tiltak».

I relasjon til § 88 femte ledd, framgår det av forarbeidene at tjenlighet ved regulering også må omfatte reindriften. En kan også merke seg at departementet mente at grensegang med hensikt å avklare grensen for reindriftsretten, var en særlig grunn som gjorde at begrensningen i å fremme grensegang over store, sammenhengende områder

60. Ot.prp. nr. 76 (2000–2001) s. 20.

61. Ot.prp. nr. 76 (2000–2001) s. 20.

62. Lov 23. februar 1996 nr. 8 om endringer i reindriftsloven, jordskifteloven og viltloven. Ved lov nr. 84/1998 ble det videre tilføyd: «Er distriktsstyret ikkje oppretta, kan utøvar av reindrift krevje grensegang. Tilføyingen var kun ment å være en oppretting av en mangel som ikke var inntatt ved lov nr. 8/1996, se Ot.prp. nr. 57 (1997–98) s. 96–97.

63. Ot.prp. nr. 28 (1994–95) s. 60 sp. 1. Som ytterligere begrunnelse blir det vist til kap. 3.3 i samme proposisjon hvor det ble redegjort for at domstolene gradvis hadde klarlagt at den samiske reindriftsretten var en selvstendig tinglig rett og at dette ble bekreftet gjennom reindriftsloven av 1978, «som uttrykkelig slår dette fast (jfr. § 9). Forvaltningen skjedd deretter med bakgrunn i den oppfatning at gjeldende rett innebar en generell reindriftsrett i fjell og utmark ... innenfor gjeldende forvaltningsgrenser der det ikke foreligger noe særlig rettsgrunnlag for det motsatte». Korssjøfjell-dommen i Rt. 1988 s. 1217 innebar at denne oppfatning ikke fikk tilslutning, og at det dermed hersket grunnleggende usikkerhet om hvor reindriftsretten gjelder.

ikke var tilstede, jf. jskl § 89 annet ledd fjerde punktum.⁶⁴

Som vi skal se i kapittel 3.5.1, ble det ved lov nr. 84/1998 innført begrensninger i å regulere grenser ved grensegang hvis det ikke var landbrukseiendom på minst en av sidene, jf. jskl. § 88 femte ledd, tredje punktum. Om unntaket også gjelder reindriftsområde, er ikke drøftet i Ot.prp. nr. 57 (1997–98).

Gjennom lov 15. juni 2007 nr. 40 om reindrift ble jskl. § 88 annet ledd, annet punktum endret slik at «område der det går føre seg reindrift etter lov ... om reindrift § 2» ble erstattet med «område i det samiske reinbeiteområdet der det går føre seg reindrift». Dette er ikke ment å være en realitetsendring, men en endring i samsvar med terminologien i ny reindriftslov.⁶⁵ Dette må likevel ses i sammenheng med ny reinl. § 4 første ledd, hvor det slås fast at den samiske befolkningens rett til å utøve reindrift innen det samiske reinbeiteområdet er grunnnet i alders tids bruk, og ikke i lovgivning, slik ble lagt til grunn av departementet i tilknytning til vår forrige reindriftslov (9. juni 1978 nr. 49).⁶⁶

3.4 Hvor langt kan jordskifteretten gå i å behandle omtvistede eierforhold?

3.4.1 Tvister kan behandles så langt dette er nødvendig for å fastsette grensen

Ut fra ordlyden i jskl. § 88 skulle man anta at det kanskje ikke var et tilstrekkelig vilkår for å få kunne få fremmet en grensegangssak at rekvirenten pretenderte å være eier, men at vilkåret burde være at rekvirenten faktisk kunne dokumentere sitt eierforhold. Som vi har sett er det ikke slik. Dette er for så vidt naturlig all den stund jordskifteretten skal ha lik kompetanse med de alminnelige domstolene i grensegangssaker. At det ikke er satt som vilkår at grensen som skal avklares må omfatte en matrikulert eiendom, innebærer imidlertid også at det kan bli en flytende overgang mellom å avklare et grenseforløp og å avklare hvem som har eiendomsrett til arealet som støter opp mot grensen.

Utgangspunktet er her, som for jordskifte, at jordskifteretten har saklig kompetanse til å avgjøre rettsvister, herunder underliggende rettsforhold, så langt dette er *nødvendig for å fastsette grensen*. Jordskiftelovutvalget uttalte at jordskifteretten ikke uten videre er kompetent til å avgjøre tvister, men «den blir kompetent dersom tvistes spørsmålet fell inn under opprekninga i § 17 i jordskifteloven, og det å avgjøre tvisten er nødvendig av omsyn til jordskiftet».⁶⁷

I kjennelsen i Rt. 1959 s. 1059 kan man merke seg at førstvoterende uttalte at:

«Med den saklige kompetansen som loven etter min oppfatning har tillagt jordskifteretten, kan jeg ikke se at motpartens bestridelse av at rekvirenten av en grensegangsforretning overhode er motstøtende eier, kan gi grunnlag for å konstantere manglende saklig kompetanse hos jordskifteretten ... jordskifteretten [har] både rett og plikt til å avgjøre tvisten om eiendomsrett så langt det er nødvendig for å fastsette grensen for eiendomsområdene» (s. 1063).

Førstvoterende uttalte også at det heller ikke har betydning for jordskifterettens kompetanse om rekvirentens interesse av å få fastslått at han er eier skulle være primær og det overveiende i forhold til hans interesse av å få fastslått de bestemte grenser for hans eiendomsområde.

At jordskifteretten ikke bare kan, men er pålagt å ta stilling til det spørsmål som er nødvendig å avgjøre for å avklare en grensegangssak, framgår av kjennelse inntatt i Rt. 1981 s. 858. Med henvisning til kjennelsen i Rt. 1959 s. 1059 uttalte en enstemmig Høyesterett her at «[d]et må gjelde for jordskiftesaker som for andre sivile tvistemål at retten må ta standpunkt til alle de spørsmål som partene er uenige om, og hvis løsning er av betydning for avgjørelsen av den tvist som er gjenstand for saken» (s. 859).

Til tross for ordlyden i jskl. (og 1950-loven) § 17 og Høyesteretts kjennelse fra 1959, har

64. Ot.prp. nr. 28 (1994–95) s. 60.

65. Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) s. 73.

66. Ot.prp. nr. 9 (1977–78) s. 42.

67. NOU 1976:50 s. 58. Endringslov nr. 84/1998 som jeg straks kommer innpå, har ikke endret på dette.

det ved flere anledninger vært reist tvil om jordskifterettens saklige kompetanse rakk like langt som de alminnelige domstolene når det gjaldt grensetvister. Dette både i rettslitteraturen, forarbeider og rettspraksis.⁶⁸ Eksempelvis skrev Brækhus og Hærem at jordskifteretten kunne klarlegge uklare grenser i en grensegangssak: «Hvor det er virkelig tvist om grensen, må denne i alminnelighet avgjøres ved vanlig fastsettelsesdom etter tvistl. § 54.»⁶⁹

Inntil 1999 var regelen at jordskifteretten hadde saklig kompetanse til å avgjøre retts tvister så langt dette er nødvendig for å avgjøre saken, lovfestet i jskl. § 17 første ledd. Gjennom endringslov nr. 84/1998,⁷⁰ som hovedsakelig må sies å ha vært av prosessuell karakter, ble jskl. § 17 endret. Paragrafen ble utvidet med nytt annet ledd hvor det heter at «[t]vist i rettsutgreiingssak og grensegangssak skal avgjeres ved dom» og nytt tredje ledd hvor jordskifteretten etter krav fra en part ble pålagt å avsi dom i «underliggjande rettshøve» hvis dette var nødvendig for å avgjøre saken. Begrunnelsen for endringen var todelt; (1) det var ikke naturlig å kalle grensegang (og rettsutgreiing) for jordskifte, (2) man ville unngå at retten prejudisielt tok stilling til tvister det var nødvendig å avgjøre for å løse saken.

Til tross for at det med tydelighet nå framgår at jordskifteretten skal avgjøre tvist i grensegang ved dom, vil jeg ikke si at endringen i jskl. § 17 utvidet jordskifterettens saklige kompetanse i forhold til det som ble fastslått i kjennelsen i Rt. 1959 s. 1059. Lovendringen må derimot sees på som en klargjøring og presisering av dagjeldende saklig kompetanse.⁷¹

Det foreligger også en del nyere rettspraksis som gir veiledning. Høyesteretts kjæremålsut-

valg avgjorde et spørsmål om fremme av grensegangssak hvor det forelå tvist om eiendomsretten, se Rt. 2000, s. 1703. Eiendomstvisten hadde sitt utgangspunkt i en tidligere dom i Agder lagmannsrett, hvor A ble dømt til å overskjøte en eiendom til B. Dommen var så uklar og tvetydig med tanke på hva A skulle gjøre at tvangsfullbyrdelse ble avvist av Tinn og Heddal namsrett. Avgjørelsen ble stadfestet av Agder lagmannsrett. B begjærte da grensegangssak for å få fastsatt om bestemte unntak i lagmannsrettens dom gjaldt eiendomsrett eller evigvarende bruksrett, og at jordskifteretten skulle fastsette grensene for disse. Begjæringen ble avvist av Aust-Telemark jordskifterett. B påkjærte kjennelsen til Agder lagmannsrett, som kom til at saken måtte fremmes. A påkjærte lagmannsrettens kjennelse til Høyesteretts kjæremålsutvalg.

Høyesteretts kjæremålsutvalg fant ikke at det forelå feil rettsanvendelse når Agder lagmannsrett hadde lagt til grunn at det var tilstrekkelig for å fremme grensegang at kjæremålsmotparten hadde pretendert å være eier. Kjæremålsutvalget kom til at jskl. § 17 tredje ledd tilsa at hvis det ved en grensegangssak viser seg å være tvist om eiendomsrett som et underliggende forhold for grensekravet, skal jordskifteretten avgjøre tvisten i det underliggende forhold i særskilt dom, når det kreves av en part i saken: «Jordskifterettens kompetanse til å treffe avgjørelser som nevnt, antas å gjelde også når det er tvisten i det underliggende forhold, og ikke eiendomsgrensen, som er det vesentlige i saken. Jordskifteretten har for så vidt en kompetanse som er sideordnet til den kompetansen de alminnelige domstolene har, jf. Rt. 1959 side 1059 om jordskifteloven § 100» (s. 1705).

Av regelen om at jordskifteretten er saklig kompetent til å avgjøre tvister så langt det er

68. Foruten kjennelsen i Rt. 1959 s. 1059 viser Austenå og Øvstedal, *Jordskifteloven* s. 384–385 til noe rettspraksis fra 1980-tallet. Jeg kommer straks tilbake til senere rettspraksis på dette området.

69. Sjur Brækhus og Axel Hærem, *Norsk tingsrett*, Oslo 1964 s. 89. Det kan også vises til at Lid, op. cit. s. 370 synes å ha mest sympati for mindretallsvotumet i Rt. 1959 s. 1059. Nærmere opp mot vår tid kan det vises til at mindretallet i Løkenutvalget (Ola Brekken) de lege ferenda foreslo at «jordskifteretten behandler saker der grensene er beskrevet eller kartfestet i et dokument, og det er et spørsmål om å fastslå hvor grensen går. Det betyr for eksempel at tvist om eiendomsrett er ervervet til et område ved hevd, faller utenfor jordskifterettens kompetanse», se NOU 2002: 9 s. 111. Forslaget var framsatt for å unngå analog kompetanse mellom jordskifterettene og de ordinære domstolene. Det fikk ikke støtte fra utvalgets flertall.

70. Lov 18. desember 1998 nr 84 om endringer i lov av 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a. og endringer i einskilde andre lover (i kraft 1. januar 1999).

71. Slik Ot.prp. nr. 57 (1997–98) s. 130 hvor det heter at «paragrafen er endra for å gjere det klårt at jordskifteretten har den same kompetansen til å avgjerde retts tvister ved dom i grensegangssak-, rettsutgreing- og skjønnsak etter § 6, 1-3 ledd som den har i vanlege jordskifter».

nødvendig for å avgjøre saken, kan det naturlig sluttet at den *ikke* er kompetent hvis tvisten ikke trengs å avgjøres av omsyn til saken. Et eksempel på at jordskifteretten gikk utover sin kompetanse er saken fra Stabburselva i nåværende Porsanger kommune. Hålogaland lagmannsrett kom her til at Finnmark jordskifterett ikke var kompetent til å avgjøre tvist om fiskerett under grensegangssak da dette «har ingen direkte tilknytning til det som var sakens gjenstand, nemlig fastsettelsen av grensene» (RG 1956 s. 109).

3.4.2 Det må foreligge en reell grensegang for at det kan tas stilling til tvister

Det er et vilkår for at eiendoms- og bruksrettsspørsmål kan avgjøres at det foreligger et *reelt behov* for å få klarlagt en grense. I den anledning kan det vises til en sak hvor Gulating lagmannsrett rettmessig avviste et krav om jordskifte.⁷² I kjennelsen, som ble påkjært til Høyesteretts kjæremålsutvalg og inntatt i Rt. 2002 s. 310, hadde Gulating lagmannsrett lagt til grunn at jordskifteretten var kompetent til å avgjøre tvist ved dom dersom dette er nødvendig av hensyn til jordskiftet: «Dersom situasjonen på den annen side er slik at grensene er klare, kan det ikke kreves grensegangssak for å få avgjort et rent eiendomsrettsspørsmål. Det ledende kriterium må i så måte være om saken er en reell grensegangssak eller ikke, dvs. om det er et reelt behov for å få klarlagt en grense.»

Lagmannsretten uttalte også at det ikke var avgjørende om hovedproblemet i saken var eiendomsrettsspørsmålet, men om løsning av tvisten var nødvendig av hensyn til jordskiftet. I saken sto tvisten om partene var bundet av en avtale om hvor grensen mellom to eiendommer skulle gå, og dermed eiendomsretten til et omtvistet areal. Høyesteretts kjæremålsutvalg fant ikke feil i lagmannsrettens lovtolkning og forkastet kjæremålet.

I et annet kjæremål til Gulating lagmannsrett påsto de kjærende parter at jord-

skifteretten hadde lagt til grunn feil lovanvendelse. De hevdet at saken ikke gjaldt grensegang, men grensetvist og således måtte avvises fra jordskifteretten. Gulating lagmannsrett la til grunn at jordskifteretten hadde kompetanse til å avsi dom i grensegangssaker, forutsatt at det dreide seg om en reell grensegangssak.⁷³ Lagmannsretten fant ikke grunn til å fravike jordskifterettens vurdering på dette området og forkastet kjæremålet. Man kan imidlertid merke seg at lagmannsretten bemerket «at det hadde vært fordelaktig for jordskifterettens egen kompetansevurdering og lagmannsrettens prøving etter kjæremål, om jordskifteretten før vedtak om å fremme sak hadde anmodet om nærmere grunngiving for hvorfor sak ble krevd for jordskifteretten.» Avgjørelsen ble påkjært til Høyesteretts kjæremålsutvalg som forkastet den i kjennelse 11. januar 2003 uten begrunnelse (HR-2003-00032-1).

I de seneste årene har det ikke etter det jeg kan se, vært reist saker hvor jordskifterettens saklige kompetanse har vært gjenstand for tvist. Derimot kan det vises til flere saker hvor jordskifteretten nettopp har tatt stilling til eiendomsrettsspørsmål for umatrikulerte eiendommer eller hvor bruksutøvelse, og ikke atkomst dokumenter, har vært rettskildene, uten at dette har ledet til at spørsmålet om jordskifterettens kompetanse.⁷⁴

I en grensegangssak avgjort av Borgarting lagmannsrett i 2007, synes imidlertid retten på *eget tiltak* å ha reist spørsmål om jordskifteretten hadde saklig kompetanse til å ta stilling til tvist om ankemotpartens kjøp av eiendommen i «Borglund» i 1994 omfattet tvisteområdet. Lagmannsretten kom til det ganske opplagte svaret om at det var «nødvendig for å klarlegge hvor grensen går i dag å ta stilling til hva som fysisk ble overdratt ved kjøpet i 1994».⁷⁵ Jordskifteretten var således kompetent. Når det gjaldt realiteten i saken ble jordskifterettens dom stadfestet.

72. Gulating lagmannsrett, kjennelse 17. desember 2001, LG-2001-2246.

73. Gulating lagmannsrett, kjennelse 22. november 2002, LG-2002-2164.

74. Se Gulating lagmannsrett, dom 25. juni 2005, LG-2005-18708 og Gulating lagmannsrett, dom 29. mars 2007, LG-2006-82088.

75. Borgarting lagmannsrett, dom 28. august 2007, LB-2006-16736.

3.5 Noen andre prosessuelle vilkår for grensegang.

3.5.1 Disposisjonsprinsippet

Disposisjonsprinsippet er i norsk rett regnet som et av grunnprinsippene for behandling av sivile tvistemål.⁷⁶ Prinsippet innebærer at det er partene som har herredømme over saken. Dette kommer til uttrykk ved at det er partene som kan avgjøre om de vil benytte rettsapparatet. Når vi bruker begrepet, sikter vi vanligvis til at domstolen må holde seg innenfor det krav eller det rettsforhold som er prakt inn for den, og at domstolen ikke kan fatte avgjørelser som går utover partenes påstander.

I jordskiftesammenheng er begrepet også knyttet opp mot *hvor langt* jordskifteretten kan gå i å regulere grenser eller å gjennomføre et hensiktsmessig jordskifte; særlig der dette går utover partenes ønske eller krav. Forholdet reguleres bl.a. av jskl. §25 tredje ledd, hvor det heter: «Om jordskifteretten finn det nødvendig for å gjennomføre eit formålstenleg jordskifte, kan han gjere vedtak om å gå utanom kravet og ta med i skiftet attverande delar av eigedomane og like eins andre eigedomar.»⁷⁷ Dette innebærer at disposisjonsprinsippet ikke gjelder i jordskiftesaker.

Inntil lov nr. 84/1998 trådte i kraft var det heller ikke noe vilkår for grensegangssaker at disposisjonsprinsippet ble fulgt når jordskifteretten regulerte eiendomsgrenser i medhold av jskl. § 88 sjuende punktum (nå femte ledd). I forarbeidene til samme lovendring påpekte Landbruksdepartementet at det stred mot disposisjonsprinsippet «at jordskifteretten på eige initiativ kan flytte grenser som partane er nøgd med, og at jordskifteretten 'etter fritt skjønn' skal kunne avgjerde kva omfang ei grensegangssak skal ha».⁷⁸

I departementets merknader til lovendringen ble det uttalt at «[d]et er ikkje ... opplagt at jordskifteretten uoppfordra skal kunne re-

gulere ei grense mellom to bustadeigedomar i eit villastrøk, ei grense som eigarne på baa sider av grensa er nøgd med. Ein slik heimel bør jordskifteretten etter departementet si oppfatning ikkje ha». Departementet uttalte også med henvisning til dom av Frostating lagmannsrett 10. oktober 1986 (sak 144/1985) at reguleringa ikke kan gå lenger enn det som er nødvendig for å unngå ei ulageleg grense.

Departementets oppfatning om at adgangen til å regulere grensene og til å utvide saken, måtte begrenses, ledet til at disposisjonsprinsippet nå gjelder i grensegangssaker som ikke omfatter landbruksiendommer. Dette kommer til uttrykk i jskl. § 88 fjerde ledd hvor retten ikke kan gå utenfor kravet hvis det ikke er framsatt krav om utvidelse fra en part, og ved at jordskifteretten ikke kan regulere grensene uten etter krav fra en part hvis det «ikkje er landbrukseigedom på nokon av sidene», jf. jskl. § 88 femte ledd tredje punktum.

For øvrig vil jeg anføre at formuleringen i jskl. § 17 tredje ledd om at retten «etter krav frå ein part» kan avgjøre et underliggende rettsforhold ved dom, trolig kan betraktes som en ekstra vektlegging av disposisjonsprinsippet når retts tvister skal avgjøres, selv om det ikke framgår av forarbeidet.

At «offentleg styresmakt» kan kreve grensegang uten å ha egentlige partsstatus, jf. § 88 andre ledd, kan betraktes som brudd på disposisjonsprinsippet.⁷⁹ Dette synes ikke å være problematisert i forarbeidene.⁸⁰

3.5.2 *Litispens*

For å kunne behandle et rettskrav, er det et vilkår at det ikke er gjort til tvistegenstand ved en annen domstol. Dette kalles litispens, og reglene om det finner vi i tvml. 64, som vil bli videreført i tvisteloven § 18-1. Bestemmelsen er gjort gjeldene i jordskifteprosessen, jf. jskl. § 97, første ledd bokstav a. En skulle dermed tro at disse reglene er de samme for sivil- og jordskifteprosessen. Det er

76. Se Skoghøy, *Tvistemål* s. 432, hvor disposisjonsprinsippet er stilt opp blant grunnprinsippene for behandling av tvistemål.

77. Av Ot.prp. nr. 56 (1978–79) s. 61–62 framgår det at dette er en unntaksregel: «Departementet ønskjer ikkje ein regel som går ut på at retten kan utvide omfanget til å gjelde noko vesentleg anna og meir omfattande enn å løyse dei problema som er nemde i kravet. Utvidinga måtte i tilfelle stå i eit rimeleg høve til sakskravet.»

78. Ot.prp. nr. 56 (1978–79) s. 91.

79. Som vi har sett kom denne bestemmelsen i 1979, uten at problemer knyttet til disposisjonsprinsippet var drøftet i nevnt grad.

80. Se eksempelvis Ot.prp.nr. 76 (2000–2001) s. 19–20.

imidlertid forskjellige regler for når et krav blir å regne for tvistegjenstand. For sivile saker er dette avklart i tvml. § 63. I en kjennelse inntatt i Rt. 1968 s. 379 kom Høyesterett til en noe uventet slutning når det gjaldt litispensens i grensegangssaker, noe som ledet til at spørsmålet ble avklart av lovgiver da gjeldende jordskiftelov ble vedtatt.⁸¹

Jordskiftelovutvalget viste til nevnte kjennelse og kom til at reglene om litispensens ikke burde endres når det gjaldt jordskifte. Når det gjaldt grensegang kom utvalget derimot til at loven burde endres: «Dersom bakgrunnen for krav om grensegang er tvist om kvar grensa går, slik det særs ofte er, synest det ikkje vere rimeleg at same tvisten utan vidare kan reisas for by- eller heradsretten».⁸²

Dette standpunktet ble tatt til følge av lovgiver, noe som ledet til at tvml. § 63 ble gjort gjeldende i grensegangssaker, jf jskl. 97 annet ledd. For grensegangssaker er det dermed tilstrekkelig at kravet er kommet inn til jordskifteretten for at det stenger får søksmål ved andre domstoler. Tvisteloven § 18-2 vil erstatte tvml. § 63.⁸³

En grense som er gjort til tvistegjenstand ved tingretten, vil selvfølgelig være litispensdert for behandling ved jordskifteretten. En grensetvist som er brakt inn for forliksrådet kan heller ikke fremmes for jordskifteretten hvis den er henvist til tingretten i medhold av tvml. § 285 annet ledd, og den frist som er satt i tvml. § 63 tredje ledd ikke er løpt, se kjennelse avsagt av Høyesterettskjæremålsutvalg i Rt. 1961 s. 231.

I tvisteloven § 6-11 nr. 3, som vil erstatte tvml. § 285 annet ledd, er det ikke anledning å henvise en uforlikt tvist i forliksrådet til tingretten. Litispensvirkningen er dermed opphevet når forliksrådet innstiller saken etter samme bestemmelse.

3.5.3 Rettskraft

Det er en absolutt prosessforutsetning i så vel sivilprosessen som jordskifteprosessen at et rettskrav ikke må være rettskraftig avgjort. Det skilles ofte mellom formell og materiell rettskraft. Formell rettskraft innebærer at avgjørelsen ikke lenger kan angripes med ordinære rettsmiddel, jf. tvml. § 161 første ledd, som vil bli etterfulgt av tvisteloven § 19-14.

I begrepet materiell rettskraft, siktes det til virkningen for senere saker. Her ligger det en positiv og en negativ funksjon. I det førstnevnte ligger det at tidligere rettsavgjørelser er bindene for partene, og må legges til grunn i senere saker mellom de samme partene og deres rettsetterfølgere. Dette er nå lovfestet tvisteloven § 19-15 (1) og (2). I det sistnevnte ligger det at nytt søksmål om tvisten ikke kan reises, og dermed må avvises av domstolene, se tvisteloven § 19-15 (3).

Selv om rettskraftsbestemmelsene er gjort gjeldende i jordskifteprosessen, kan det som har vært under offentlig jordskifte tas opp til ny behandling etter 10 år, jf. § 4 første ledd. Dette omfatter de jordskiftemessige avgjørelsene slik som fastsetting av skifteplanen. Avgjørelser om det faktiske og rettslige grunnlaget for et tidligere jordskifte, slik som forlik, voldgiftsavgjørelser, og dommer eller kjennelser i tvist om grenser og eienomsrett, kan ikke tas opp til ny behandling.⁸⁴

I praksis innebærer dette at det ikke vil være adgang til å ta opp en grensegang til ny behandling hvis ikke grensene er blitt uklare som følge av at grensemerker er forsvunnet eller det på andre måter er vanskelig å identifisere grensen. Og hvis grensegang skal fremmes på slikt grunnlag, må den tidligere grensegangssaken legges til grunn gjennom bruk av koordinater eller lengde og retnings-

81. I kjennelsen kom Høyesterett enstemmig til at inkamnasjonen var avgjørende for når litispensens inntreer «når det gjelder jordskifte i egentlig forstand». Dette ble begrunnet med at de rettstvister som måtte foreligge, eller som måtte oppstå mellom partene i jordskiftet regelmessig ikke være konkretisert eller individualisert ved begjæringen om jordskifte: «Når det gjelder grensegang vil nok tvistegjenstanden regelmessig være mer individualisert ved begjæringen.» Førstvoterende kunne likevel ikke se at loven ga grunnlag for å løse spørsmålet på annen måte for grensegang. Han pekte bl.a. på «at jordskifteloven ikke, slik som tvistemålsloven, hadde bestemmelser om saksforberedelse eller bestemmelser med sikte på å sikre at begjæringen blir fulgt opp og at tvisten blir brakt fram til en avgjørelse innen rimelig tid.» Høyesterett kom etter dette til at «et krav om grensegang først blir tvistegjenstand ved jordskifterett når retten treffer vedtak som nevnt i § 14».

82. Se NOU 1976:50 s. 58

83. I Ot.prp. nr. 74 (2005–2006) s. 143 er bestemmelsen foreslått gjort gjeldende for grensegangs- og rettsutgreiingssaker.

84. Slik Helge Christensen, *Jordskifteloven med kommentar*, 2. utg., Oslo 1962 s. 33.

mål fra denne saken, se for eksempel RG 1956 s. 616.

Rettskraftreglene stenger ikke for tvist om *forståelsen* av en tidligere dom. I kjennelsen inntatt i Rt. 2000 s. 1703 var utgangspunktet for kravet om grensegang nettopp en tidligere dom i Agder lagmannsrett som var «så uklar eller tvetydig med hensyn på hva [A] skulle foreta seg, at den ikke danne lovlig grunnlag for tvangsfullbyrdelse». Et av de uklare spørsmålene var at det ikke framgikk «hvilken rett til grunn som skal høre til bygningene». For å avklare forholdene, herunder få tatt stilling om rekvirenten hadde eiendomsrett eller evigvarende bruksrett til grunnen for hovedbygning og fjøs, og eventuelt hvor grensen for disse gikk, ble det krevd grensegang. Som vi alt har sett kom Høyesterett til at grensegang kunne fremmes på et slikt grunnlag.

3.5.4 Fremme av grensegang

Av jskl. § 89 første og annet ledd framgår det at grensegang skal «fremmast». Innen det jordskiftefaglige miljøet har det vært drøftet om dette bør skje gjennom formelt fremmingsvedtak slik det skal skje for jordskifte, jf. jskl. § 14 første ledd, eller om det kan skje uformelt slik det gjør i den alminnelige sivilprosessen. I et fremmingsvedtak bør jordskifteretten vurdere og begrunne om de materielle vilkårene for å fremme saken, jf. jskl. §§ 1 og 3 bokstav a, er til stede. Da disse vilkårene ikke er gjort gjeldende for grensegangssaker, kunne det anføres at fremming ikke trengte å skje på samme formelle måte.

Reglene om vedtak som egen avgjørelsesform ble vedtatt gjennom lov nr. 84/1998 (selv om formen vedtak var nyttet tidligere). I jskl. § 17 a første ledd annet punktum, som kom inn ved denne lovreformen, heter det at det skal «nyttast vedtak ved avgjerd etter § 14 om å fremje jordskiftesak.»

Det er her ikke gjort noe unntak for grensegang. Sett i forhold til at prosessreglene for grensegang ble presisert i andre sammenhenger, f.eks. når det gjaldt adgangen til å avsi dom i jskl. § 17 annet og tredje ledd, ville det vært naturlig at lovgiver også presiserte fremmingsreglene hvis det skulle gjelde an-

dre regler for grensegang (og rettsutgreiing) enn for jordskifte. Også jskl. § 89 første ledd understreker at det ikke er gjort unntak for grensegangssaker.

Selv om behovet for å grunnngi fremme av grensegang kanskje ikke er like påtrengende som for jordskifte, er kravet om at særdomstolen skal ha positiv kompetanse for sine avgjørelser, en grunn til at fremmingsvedtak for grensegang bør ha begrunnelse sammenliknet med fremming av sivile tvister. Man kan også merke seg at i ny tvistelov er de alminnelige domstolene blitt pålagt å begrunne fremme av omtvistede saker ved kjennelse, jf. § 19-1 annet ledd bokstav a hvor det heter at «[v]ed kjennelse treffes avgjørelse ... som fremmer saken etter særskilt behandling om avvissning».⁸⁵ Som i tidligere lov gjelder dette også ved avvissning av en sak.

At jordskifteretten bør vurdere om, og begrunne at den fremmer en reell grensegangssak, er dessuten viktig i saker hvor sakslyngden er tvist om eiendomsrett o. a., jf. avgjørelsene inntatt i Rt. 2000 s. 1703 og Rt. 2002 s. 310.

3.5.5 Ikke lenger vilkår om hovedforhandlinger

I Ot.prp. nr. 57. (1997–98) s. 90 foreslo Landbruksdepartementet å endre jskl. § 91 [skal være 97] slik at tvistemålslovens regler om hovedforhandlinger (med unntak av §§ 323 – 326) ble gjort gjeldende for jordskifterettene. Bakgrunnen for forslaget var «at det er ønskelig å endre lova slik at den kjem i samsvar med praksis». Dette ledet til at hovedforhandlinger innført i jordskifteprosessen gjennom lov nr. 84/1984. I Ot.prp. nr. 74 (2005–2006) la Justisdepartementet til grunn at reglene om hovedforhandling og muntlig sluttforhandling *ikke* samsvarte helt med jordskifteprosessen. Det het at «[s]elv om den i stor grad er basert på muntlighet og bevisførsel i rettsmøter, peker den ikke ut ett enkelt rettsmøte som det er naturlig å sammenligne med en hovedforhandling. Slikt forekommer neppe i andre tilfeller enn når det skjer tvistebehandling etter § 17.»

Ved endring av jordskifteloven § 97 som følge av at ny tvistelov trer i kraft, vil ikke tvistelovens kapittel 9 III om hovedforhand-

85. Bestemmelsen vil bli gjort gjeldende for jordskifteprosessen ved tvistelovens ikrafttreden, se forslag til endret jskl. § 97 Ot.prp. nr. 74 (2005–2006) s. 85 og 143.

ling bli gjort gjeldende for jordskifterettene. At hovedforhandlinger ikke samsvarte like godt med jordskifteprosessen i alminnelige jordskiftesaker som det Landbruksdepartementet uttalte i Ot.prp. nr. 57 (1997–98) kan Justisdepartementet ha rett i. At det legges opp til å fjerne hovedforhandlinger i grensegangssaker, som for en stor del består av tvistebehandling, virker derimot ikke like gjennomtenkt.

Konsekvensene av det vil være at det vil gjelde andre prosessuelle regler for jordskifteretten enn for de alminnelige domstolene i saker hvor de har analog kompetanse. Skoghøy uttaler at dette vil innebære at innenfor rammen av det kontradiktoriske prinsipp er det opp til jordskifteretten å bestemme hvordan rettsmøter for jordskifteretten skal gjennomføres: «Rettsmøter for jordskifteretten trenger ikke legges opp etter de regler som gjelder for hovedforhandling, og under forutsetning av at partene har fått en reell oppfordring til å uttale seg om de fremlagte beviser, trenger de beviser som blir fremlagt i en jordskiftesak, ikke gjennomgå i noe rettsmøte.»⁸⁶

4 Avslutning

Vilkårene for å kunne behandle grensegangssaker har utviklet seg gradvis fra 1857 og fram til i dag. Milepæler i denne utviklingen må sies å være lov 22. juni 1934 om forandring i utskiftningsloven, hvor utskiftningsretten fikk adgang til å holde grensegang utenom utskiftninger, og kjennelsen inntatt i Rt. 1959 s. 1059 hvor Høyesterett slo fast at jordskifterettene hadde samme saklige kompetanse som de alminnelige domstolene. Dette innebar at Høyesterett stadfestet et tosporet rettssystem for å avgjøre grensetvister. I kjennelsen ble det også uttalt at jordskifteretten pliktet å avgjøre tvist om eiendomsrett hvis det var nødvendig for å avgjøre saken. Dette er senere gjentatt av Høyesterett i kjennelse inntatt i Rt. 1981 s. 858.

Forarbeidene til 1934-lovendringen og kjennelsen fra 1959 må, tross alderen, ennå sies å være vektige kilder til belysning av jordskifterettens saklige kompetanse i grensegangssaker. I ettertid synes det som om

domstolene har vært tydelige på at jordskifterettens kompetanse i grensegang går slik dette ble trukket opp av Høyesterett i Rt. 1959 s. 1059.

Rammene for jordskifterettens kompetanse når det gjelder adgangen til å behandle tvister om eiendomsrett eller bruksrett i en grensegangssak, ligger i at dette er en del av selve grensegangssaken, eller et underliggende forhold det er nødvendig å ta standpunkt til. Sagt med Gulating lagmannsretts ord, som ble stadfestet av Høyesterett i kjennelse inntatt i Rt. 2002 s. 310, er det et ledende kriterium at «saken er en reell grensegangssak».

Gjennomgangen har vist at det gjennom deler av 1900-tallet har vært strid om hvilke organer og hvilken fagprofesjon som skal avklare eiendomsgrenser og liknende rettsforhold. I visse tidsperioder kan det ha vært naturlig å reise tvil om jordskifterettene i rettslige spørsmål hadde nødvendig faktisk kompetanse. Men som vi har sett uttrykte Stortinget landbrukskomité allerede i 1912 at utskiftningsretten «var den presumptivt best skikkede myndighet» til å forestå grensegangsforretninger.» Komiteen pekte i den sammenheng på behovet for avmerking og bestemmelse av grensen, bl.a. forhold til et økonomisk kartverk.

De åpenbare fordeler ved å la grensegangssaker bli avgjort av en domstol som også besitter landmålingsteknisk kompetanse, noe som innebærer at grensegangssaken vil omfatte oppmerking og kartfesting av grensen, er på ingen måte blitt mindre i løpet av det sekelet som snart er gått siden landbrukskomiteens uttalelse. At jordskiftedokumentenes utdanning i juss i dag er en ganske annen, og at det innen tingsrett og sivilprosess neppe ligger bak juristenes, tilsier at jordskifterettene er en meget kompetent domstol når det gjelder å avklare grenser, både faktisk og rettslig, og ikke minst når det gjelder å besørge varig sikring av avgjørelsen.

Om dette burde lede til at jordskifteretten fikk eksklusiv kompetanse i grensegangssaker, slik Løkenutvalget foreslo utredet i NOU 2002: 9 s. 105, er drøftet av arbeidsgruppa som forbereder utkast til ny jordskif-

⁸⁶ Skoghøy, «Endringer i sivilprosessen som følge av ny tvistelov og betydningen av disse for jordskifteprosessen» i *Areal og Eiendomsrett*, Universitetsforlaget, Oslo 2007 s. 547–567 på s. 566.

telov. Arbeidsgruppa har ikke funnet grunn til å fravikte det tosporede systemet som eksisterer i dag.⁸⁷ Det framgår samme sted at «referansegruppa hadde et noko delt syn på spørsmålet», men i hovedsak støttet arbeidsgruppas konklusjon.

Henvisninger

- Austenå, Torgeir, «Partsinteresse – rettslig interesse» i *Kart og Plan*, 60, 2000, s. 198–199.
- Austenå, Torgeir og Sverre Øvstedal, *Jordskifteloven med kommentarer*; 3. utg., Universitetsforlaget, Oslo 2000.
- Borgedal, Paul, «Jordeiendommenes historie i Norge» i Torleif Grendahl (red.), *Jordskifteverket gjennom 100 år 1859/1958*, Landbruksdepartement, Oslo 1959 s. 9–166.
- Brandt, Fr, *Tingsretten, fremstillet efter den norske lovgivning*, 2. gjennomseede. utg., N. W. Damm & søn, Kristiania 1878.
- Brækhus, Sjur og Axel Hærem, *Norsk tingsrett*, Universitetsforlaget, Oslo 1964.
- Christensen, Helge, *Jordskifteloven med kommentar*; 2. utg., Aschehoug, Oslo 1962.
- Grendahl, Torleif og Gunnar Solberg, «Jordskiftelovene gjennom 100 år (1859–1958)» i Torleif Grendahl (red.), *Jordskifteverket gjennom 100 år 1859/1958*, Landbruksdepartement, Oslo 1959 s. 167–304.
- «Høyfjellskommissjonen skal slutte. Jordskifteverket tek over» (L.M) i *Norsk Tidsskrift for Jordskifte og Landmåling*, 1952 (21) s.149.
- Indstilling fra den ved Kongelig Resolution af 23de Oktober 1875 nedsatte Kommission angaaende Udskiftningsvæsenet, avgitt 10. Marts 1877.
- Indst. O. VIII (1912) *Indstilling fra landbrukskomiteen angaaende utfærdigelse av en lov indeholdende forandringer i lov om utskiftning m. v. av 13de mars 1882*.
- Indst. O. VIII (1917) *Indstilling fra landbrukskomiteen angaaende en lov om forandring i lov om utskiftning m. v. av 13de mars 1882*.
- Innstilling om økonomisk oppmåling av landet m. V. avgitt 11. desember 1924 av en ved kgl. Res. av 4. juli 1919 nedsatt kommisjon.
- Innstilling fra Utmarkskomiteén fremlagt 5. november 1944, avgitt av komité opnevnt av det norske skogselskap 12. desember 1939.
- Innst. O. nr. 70 (1934) *Innstilling fra landbrukskomiteen til lov om forandring i lov om utskiftning m. v. av 13de mars 1882*.
- Innst. O. nr. 9 (1954) *Innstilling fra justiskomiteen om lov om opphevelse av lov av 8. august 1908 om ordning av retsforholdene vedkommende statens høifjeldsgrund m. v.*
- Juvkam, O., *Træk av utskiftningsvæsenets historie i Tidsskrift for det norske Utskiftningsvæsen*, 5, 1917, s. 41–161.
- Landbruks- og matdepartementet, *Jordskiftelovrevisjonen, notat 2, versjon 2, fra arbeidsgruppa, 31.10.06* (på www.regjeringen.no – besøkt 07.11.07)
- Lid, Olav, «Grensegangssaker for jordskifterett», prøveforelesning for den juridiske doktorgrad, i *Norsk Tidsskrift for Jordskifte og Landmåling*, 1961, 351–376.
- NOU 1976:50 *Revisjon av jordskifteloven*.
- NOU 2002: 9 *Jordskifterettens stiling og funksjoner*.
- Oth. Prp. No. 7 (1880) *Forslag til lov om Udskiftning m. V.*
- Oth. Prp. No. 3 (1881) *Udkast til lov om Udskiftning m. V.*
- Oth. Prp. No. 6 (1882) *Angaaende Udfærdigelse af en Lov om Udskiftning m. V.*
- Ot.prp. nr. 32 (1908) *Angaaende utferdigelse av en lov om ordning av retsforholdene vedkommende statens høifjeldsgrund m. v.*
- Ot.prp. nr. 1 (1915) *Om utfærdigelse av en lov om forandringer i lov om utskiftning m. v. av 13de mars 1882*.
- Ot.prp. nr. 68 (1925) *Om forandringer i og tilleg til utskiftningsloven*.
- Ot.prp. nr. 39 (1934) *Om lov om forandringer i lov om utskiftning m. v. av 13 mars 1882*.
- Ot.prp. nr. 31 (1950) *Om lov om jordskifte o.a.*
- Ot.prp. nr. 1 (1954) *Lov om opphevelse av lov av 8. august 1908 om ordning av retsforholdene vedkommende statens høifjeldsgrund m. v.*
- Ot.prp. nr. 9 (1977–78) *Om lov om reindrift*.
- Ot.prp. nr. 56 (1978–79) *Om lov om jordskifte o.a.*
- Ot.prp. nr. 68 (1983–84) *om endringer i lov av 22. juni 1928 nr. 27 om landets kornforskynning, lov av 10. juni 1936 nr. 6 til å fremja umsetnaden av jordbruksvarer, lov av 23. februar 1951 nr. 5 om kraftförforskynningen, lov av 12. april 1957 om slakterier, kjøttindustri m. v. og lov av 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte m. v.*

87. Landbruks- og matdepartementet, jordskiftelovrevisjonen, notat nr. 2, versjon 2, punkt 1.6.1.

- Ot.prp. nr. 59 (1984–85) *Om lov om utmarkskommisjon for Nordland og Troms.*
- Ot.prp. nr. 27 (1993–94) *Om lov om endringer i lov 7. juni 1995 nr. 51 om utmarkskommisjon for Nordland og Troms m fl.*
- Ot.prp. nr. 28 (1994–95) *Om lov om endringer i reindriftsloven, jordskifteloven og viltloven.*
- Ot.prp. nr. 57 (1997–98) *Om lov om revisjon av lov 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a. og endringer i enkelte andre lover.*
- Ot.prp. nr. 76 (2000–2001) *Om lov om endringer i lov 21. desember 1979 nr. 77 om jordskifte o.a. og i enkelte andre lover.*
- Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) *Om lov om meklings og rettergang i sivile tvister (tvisteloven).*
- Ot.prp. nr. 70 (2004–2005) *Om lov om eideomsregistrering.*
- Ot.prp. nr. 78 (2004 – 2005) *Om lov om endringer i jordskifteloven m.v.*
- Ot.prp. nr. 74 (2005–2006) *Om lov om endringer i tvisteloven (endringer i straffeprosessloven og andre lover).*
- Ot.prp. nr. 25 (2006–2007) *Om lov om reindrift (reindriftsloven).*
- Rognes, Jørn og Per Kåre Sky, «Megling i domstolene, særlig i jordskifteretten» i *Lov og rett*, 2000 s. 101–112.
- Ravna, Øyvind, «En sammenlikning av prosessforutsetningene i sivilprosessen og i jordskifteprosessen» i *Kart og Plan*, 64, 2004, s. 20–34.
- Ravna, Øyvind, «Avgjørelsesformer i jordskifteprosessen – med vekt på lovrevisjonen av 1998 og noen utilsiktede virkninger» i *Kart og Plan*, 65, 2005, s. 87–97.
- Ravna, Øyvind og Magne Reiten, «Grensegang og rettsavklaring i utmark og høyfjell» i Øyvind Ravna (red.) *Areal og Eiendomsrett*, Oslo 2007 s. 483–510.
- Skoghøy, Jens Edvin A., *Tvistemål*, 2. utg., Universitetsforlaget., Oslo 2001.
- Skoghøy, Jens Edvin A., «Ny norsk sivilprosess – tvisteloven av 2005» i *Jussens venner*, 41, 2006 s. 269–330.
- Skoghøy, Jens Edvin A., «Endringer i sivilprosessen som følge av ny tvistelov og betydningen av disse for jordskifteprosessen» i Øyvind Ravna (red.) *Areal og Eiendomsrett*, Universitetsforlaget, Oslo 2007 s. 547–567.